

OCENE IN POROČILA

Rajko Bratož, *Krščanstvo v Ogleju in na vzhodnem vplivnem območju oglejske cerkve od začetkov do nastopa verske svobode*. Ljubljana : Teološka fakulteta : Znanstveni inštitut filozofske fakultete, 1986. 395 strani. (Acta ecclesiastica Sloveniae : 8).

Se pred desetimi leti je med slovenskimi zgodovinarji prevladovalo mnenje, da se proučevanju naše starejše zgodovine obetajo slabi časi. Vzrokov za to pesimizem je bilo več. Med poglavitnimi bi omenili predvsem splošno družbeno klimo, neznanje jezikov in nenazadnje tudi zmanjšan interes med študenti zgodovine. Ta strah, ki je prevladoval skoraj ves povojni čas, pa se je v zadnjih letih pokazal za praznega. Zadnjo trditev najbolj argumentira dejstvo, da so samo letos do avgusta izšle že tri monografije, ki obravnavajo starejšo zgodovino: Darja Mihelič, *Neagrarno gospodarstvo Pirana od 1280 do 1340*; Andrej Pleterski, *Zupa Bled, Nastanek, razvoj in prežitki*; Rajko Bratož, *Krščanstvo v Ogleju in na vzhodnem vplivnem območju oglejske cerkve od začetkov do nastopa verske svobode*. O njihovi kvaliteti lahko mirno zapišemo, da presegajo slovenski prostor.

Rezultate zgodovinskih raziskovanj Rajka Bratoža spremljajo sami superlativi in skoraj bi lahko rekli, da je že bolj znan v tujini kot doma. K veliki mednarodni odmevnosti sicer res nekoliko prispevajo tudi objektivna dejstva (predmet njegovega raziskovanja je izrazito internacionalen in je blizu raziskovalcem tako v Španiji kot v ZDA), ki pa ne morejo prevagati kvalitete rezultatov. Bratož sicer ni prvi pri nas, ki je začel raziskovati to problematiko, jo je pa prvi zajel tako široko. Iz razmeroma obsežnega uvoda v njegovo knjigo je razvidno, da obstaja že večstoletna tradicija. Žal pa je večina teh člankov in razprav takih, da se je preko njih težko prikopati do jasne podobe. Zaradi dreves je težko videti gozd. Bratovževu delo pa nam za obravnavani čas te težave v veliki meri odpravlja.

Metodološko se je avtor lotil problema na način, ki po prvih straneh kaže, da bo ponovljena stara napaka. Kmalu pa bo bralec ugotovil, da je na dobri poti k sintetičnemu pregledu. Na podlagi temeljite analize virov in literature, od katere je nekaj stare že nekaj stoletij, analizira različne zgodovinske podatke, zlasti pa legende o prvih mučencih na naših tleh. Iz pogosto neskončno nelogičnih, običajno iz srednjega veka ohranjenih legend, lušči zgodovinsko jedro. Nekatere stvari so namreč tako zapletene, da njihovo »dešifriranje« spominja na kriminalne romane najboljših piscev teh zvrsti. Nekatere konstrukcije so na videz tako drzne, da jim bralec že težko verjame. Po premisleku, zlasti pa branju številnih in obširnih opomb, pa se lahko hitro prepričamo, da nimamo opraviti z nikakršno fantazijo ampak z izredno prodornostjo, ki sloni na temeljitem poznavanju antične zgodovine, zgodovine zgodnjega krščanstva v najširšem pomenu besede, tujih in klasičnih jezikov še posebej. K virom, ki so skoraj v celoti tiskani (žal je veliko teh objav zelo starih in so težko dostopne) in podatkom iz literature je pritegnil tudi rezultate arheologije in umetnostne zgodovine. Iz te komplementarne in interdisciplinarne uporabe virov in literature je nato, kot kak antični umetnik, sestavil »mozaik« prvih stoletij krščanstva. Seveda se ni mogel držati ne današnjih političnih, ne naših etničnih meja. Zato je v delu ogromno podatkov tudi za sosednjo Istro, Trst, dele Furlanije, Avstrijo in Koroško še posebej. Ob analizah o resničnosti življenja in dela sv. Mohorja in Fortunata, oglejskih devic, »istrskih mučencev«, tržaških mučencev, sv. Maksima, Hilarija in Tacijana, Servula, Germana, Pelagija, Maksimilijana in drugih, vse do Viktorina Ptujkega kot najpomembnejše osebnosti, je nanizal še vrsto drugih ugotovitev ali pa vsaj odprl probleme, ki se nanašajo na vprašanja od duhovnih centrov, ki so izžarevali v naš prostor (Aleksandrija v Egiptu), do tistih, ki se tičejo gospodarstva, zlasti pa prometnih (in z njimi povezanih duhovnih) povezav našega ozemlja s sredozemskim in evropskim prostorom. Presenetljiva je ugotovitev o vplivu Viktorinove teologije irske cerkve zgodnjega srednjega veka, ki prihaja do izraza celo v naših najstarejših obrazcih apostolske vere: Rateški rokopis, Starogorski rokopis, Trubarjev Katekizem, Alasijev obrazec iz leta 1607.

Ob vsem navdušenju, ki zajema bralece, ne le zaradi izredne in zanimive, na nekaterih mestih kar dramatične vsebine, ampak še posebej načina Bratoževega dela ter ogromnega znanja, na katerem to sloni, pa je le treba opozoriti, da so nekatera mesta za branje tudi dokaj težka, zlasti tam, kjer se dotika avtor raznih herezij in nekaterih notranjepolitičnih vprašanj. V konkretnem primeru to ne more biti očitek, potrebno pa bo na to misliti ob pripravi popularnejše verzije te knjige, ki je nadvse

potrebna. Kot je bilo pred kratkim mogoče prebrati, so skoraj končani dogovori o nemški izdaji knjige, slišati je tudi že predloge o italijanski. To je vse lepo in prav, toda ali ne bi tudi naši »navadni« ljudje zaslužili, da se seznani z Bratovževimi ugotovitvami. Spomnimo se samo mnogih, še danes živih legend o sv. Feliksu, pa Florjanu, da o istrskem in tržaškem ljudskem izročilu niti ne govorimo! Izpustiti oziroma med tekst bi bilo potrebno vnesti del opomb, dostaviti nekaj podatkov o splošnem političnem in verskem razvoju v obravnavanem času in predati besedilo vsaj malo sposobni založbi. Uspeh ne bi izostal. Nenazadnje bi mnogi lahko ponovno odkrili naš »enotni« kulturni prostor.

V dodatku sta avtor in France Martin Dolinar objavila v prepisu in prevodu doslej praktično neznan spis o mučeništvu sv. Mohorja in Fortunata in legendo o sv. Florjanu. Originala sta bila nekdanj stiška last, danes pa sta na Dunaju, varienta prvega pa tudi v Ljubljani. Bralce je treba posebej opozoriti na precejšnji tiskarski spodrsrlaj. Strani 268 bi morala slediti vsebina strani 271, 272, 269, 270, 273 in naslednje.

Knjiga, ki sta jo izdali teološka in filozofska fakulteta, preko Kulturne skupnosti Slovenije pa je to zelo dragoceno revijo prvič podprla tudi družba, je lepo opremljena in tudi ilustrirana. Zaključujejo jo angleški povzetek, seznama izbranih virov in literature ter stvarno in imensko kazalo.

Stane Granda

Nada Klaić, **Črtice o Vukovaru u srednjem vijeku**. Vukovar : Gradski muzej, 1983. 163 strani + karta Vukovske župe.

O Vukovarju in Vukovski župi obstaja dokaj obsežna literatura, vendar začelnjajo avtorji obravnavati to področje šele od 13. stoletja dalje. Eden od vzrokov je ta, da raziskovalci ne upoštevajo zgodovinskega razvoja Panonije med 8. in 10. stol. Pomanjkanje arhivskega gradiva je oviralo podrobnejše raziskave vukovske župe v tem obdobju. Delo S. Pavičića (Vukovska župa u razvitku svoga naselja od XIII. do XVIII. stoljeća, I dio, JAZU, Hrvatska naselja, Knj. 1, Zagreb 1940) je doslej najobsežnejše in tudi najtemeljitejše delo o vukovski župi. Omeniti je treba še dve deli, na kateri se Pavičić naslanja. Gre za raziskave madžarskega zgodovinarja D. Csánkija (Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában, Budapest 1894), ki v svojem delu daje predvsem register obstoječega gradiva o slavonskih župah v času Hunjadijevcev, in hrvaškega zgodovinarja J. Bösendorferja, ki v svojih črticah iz slavonske zgodovine (Osijek 1910) prinaša sicer nekaj novega gradiva, vendar mnogi njegovi zaključki niso sprejemljivi. Nove poglede, ki jih N. Klaić sprejema in razvija dalje, prinaša V. Klaić v članku »Črtice o Vukovskoj županiji i Đakovu u srednjem vijeku. (Vjesnik zemaljskog arhiva II, 1900). Pomembno raziskovalno delo so v zadnjem času opravili arheologi (Z. Vinski). Čeprav se N. Klaić z vsemi njihovimi zaključki ne strinja, vseeno poudarja, da so dokazali, da tudi na področju vukovske župe obstaja kontinuirano življenje. To pa seveda niso edina strokovna in znanstvena dela, ki prikazujejo življenje na področju vukovske županije. Podatke najdemo v številnih splošnih delih o hrvatski zgodovini ali v posameznih specialnih razpravah in člankih. Področje vukovske župe (teritorij med Donavo in Savo) je predstavljalo pomemben člen v zgodovini Slavonije, Hrvatske in Ogrske. Leži namreč na skrajnem vzhodu Slavonije in je hkrati mejno področje (na vzhodu Srbija, na jugu Bosna). Tu so se odvijali usodni boji za oblast.

N. Klaić je do navedene literature zelo kritična. Zanimiva je njena metoda. Pričakovali bi iz naslova, da se bo v razpravi ukvarjala predvsem s krajevno zgodovino nakazanega področja. Toda ona preko lokalne zgodovine obdela nekatere ključne in usodne politične dogodke hrvatske in ogrske zgodovine v srednjem veku. Glede upora vranskega priorja Ivana Paližne in upora bratov Horvatov po Ludvikovi smrti postavlja popolnoma drugačne teze, kot jih zastopa hrvatsko zgodovinopisje. Popravlja tudi svoje poglede na določena vprašanja in priznava, da je bila preveč pod vplivom literature. Črtice o Vukovarju N. Klaić predstavljajo poskus, da se mesto Vukovar in vukovska županija postavijo v zgodovinski okvir in prostor srednjega veka. Usodo tega področja poveže z najbolj znanimi političnimi dogodki v soseščini od obrskoslovanske selitve do 15. stoletja.

Razpravo o Vukovarju razdeli N. Klaić na več časovnih obdobjih. V poglavju od gepidsko-langobardskih spopadov do naselitve Madžarov najprej ugotavlja, da je bila v času obrsko-bizantinskih bojev za Sirmij slovanska kolonizacija več kot verjetna. V zvezi z rešitvijo spornih vprašanj frankovske oblasti v Spodnji Panoniji se sklicuje na raziskave Lj. Hauptmanna. Posebej se zaustavlja ob vlogi kneza Pribine v tem